

DOI : 10.33274/2079-4762-2024-55-1-34-46

JEL : Q18

УДК 338.439

Сташкевич І. О.,
аспірантДонецький національний університет економіки і
торгівлі ім. М. Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна
e-mail: stashkevych@donnuet.edu.ua**РІВНІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ:
ВИЗНАЧЕННЯ ТА ФАКТОРИ, ЯКІ НА НИХ ВПЛИВАЮТЬ**

UDC 338.439

Stashkevych I. O.,
PhD studentMykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National
University of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine
e-mail: stashkevych@donnuet.edu.ua**LEVELS OF FOOD SECURITY:
DEFINITION AND FACTORS THAT INFLUENCE THEM**

Мета. Метою дослідження є визначення рівнів продовольчої безпеки (індивідуального, домогосподарств, громади, національного та глобального) та визначення факторів, що впливають на продовольчу безпеку на кожному рівні.

Методи. У процесі дослідження використано загальнонаукові методи та прийоми дослідження: теоретичне узагальнення і порівняння (для узагальнення визначень кожного рівня продовольчої безпеки), аналіз і синтез (для визначення характерних факторів впливу на кожному рівні продовольчої безпеки), дедуція-індукція (для обґрунтування кожного рівня продовольчої безпеки).

Результати. Визначено, що виокремлення в межах теорії продовольчої безпеки рівнів (індивідуального, домогосподарств, громади, національного та глобального) здійснюється на підставі визначення доступності, якості та безпекою харчових продуктів.

Встановлено головні фактори, які впливають на продовольчу безпеку на кожному рівні. На індивідуальному рівні: фізичний доступ до їжі, різноманітність раціону харчування, соціальні та економічні детермінанти доступу до продовольства, широкий контекст продовольчих систем і політик; на рівні домогосподарств: доступ до достатнього харчування, стабільність, економічна доступність, достатність харчування, використання, культурна прийнятність, стійкість; на рівні громади: доступ до продовольства, наявність продовольства, якість продовольства, стійкість продовольчої системи, соціальна справедливість, виробництво їжі, резерви для екстрених ситуацій; на національному рівні: стійкість агропродовольчої системи, виробництво продовольства, формування і розподіл продовольчих ресурсів, самозабезпечення та незалежність, доступність продовольства, збалансованість та якість харчування, економічна політика, контроль та регулювання; на глобальному рівні: глобальне виробництво продовольства, торгівля та доступ до ринків, продовольча та гуманітарна допомога, харчування та здоров'я, зміна клімату та екологічна стійкість, розвиток сільських територій та малі фермери, дослідження та інновації, управління та міжнародна співпраця.

Покращення стану продовольчої безпеки вимагає узгоджених зусиль на всіх рівнях. Глобальні ініціативи повинні підтримуватися національними політиками, які враховують місцеві особливості та потреби. Важливо також забезпечити підтримку індивідуального рівня через підвищення доходів, освіти та доступу до соціальних послуг. Комплексний підхід, який поєднує ці заходи, може значно покращити стан продовольчої безпеки та забезпечити здорове майбутнє для всіх людей.

Ключові слова: продовольча безпека, рівні продовольчої безпеки, фактори, ФАО, сільське господарство, продукти харчування, продовольчі товари.

Постановка проблеми: Продовольча безпека є важливим глобальним питанням, яке постійно знаходиться в центрі уваги суспільства, оскільки вона є основою для існування людства. Необхідність постійного виробництва продуктів харчування впливає з того, що споживання їжі є неперервним процесом, який не може бути призупиненим. Зростання населення та збільшення потреб в їжі вимагають постійного збільшення виробництва продуктів харчування. Незалежно від стадії розвитку, для кожної країни світу забезпечення продовольством є вирішальним та актуальним аспектом національної безпеки.

Згідно аналізу, викладеним у звіті Продовольчої та сільськогосподарської організації ((ФАО) Food and Agriculture Organization (FAO)) «The State of Food Security and Nutrition in the World 2023» кліматичні зміни, пандемія, відновлення економіки, що послідувало за нею, війна в Україні та різке зростання цін на продовольство, сільськогосподарські ресурси та енергоносії є причинами зростання інцидентів голоду протягом останнього десятиліття [1]. У 2022 році масштаби голоду значно перевищили показники до пандемії. Якщо у 2019 році від хронічного голоду страждало 7,9 відсотка населення планети, то у 2022 році - близько 9,2 відсотка. У 2020 році, у розпал пандемії, поширеність недоїдання різко зросла, у 2021 році показник зростав повільніше і сягнув 9,3 відсотка, а в період 2021-2022 року перестав зростати, що вселило надію на перелом динаміки. За оцінками, у 2022 році у світі налічувалося від 691 млн до 783 млн голодуючих. Якщо розглядати середній показник, отриманий шляхом екстраполяції (близько 735 млн осіб), то у 2022 році від голоду страждало на 122 млн осіб більше, ніж 2019 року [1].

Враховуючи ці статистичні дані, слід зазначити, що питання доступу, достатності та постачання продуктів харчування для населення є важливим елементом соціально-економічної стабільності та гарантії глобальної та національної безпеки. Для кращого розуміння та аналізу проблем продовольча безпека розділяється на рівні. Кожен рівень має свої унікальні характеристики та фактори,

які потребують відповідних специфічних стратегій та рішень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В науковій літературі існує певна кількість наукових праць, присвячених дослідженню продовольчої безпеки якими займаються, як вітчизняні науковці так і зарубіжних, серед яких Hilal Elver, Anna Lartey, Joanna Russell, Anne Lechner, О. Згурська, А. Ташенко, О. Дима, С. Кубів, Є. Баженов, Ю. Сафонов, Р. Мудрак, Hamm M. W., Bellows A. C., Winne M., С. Мельник, М. Курляк, Д. Насирходжаєва, О. Яценко, С. Топілдєв, І. Бібла. Що дає можливість відокремити рівні продовольчої безпеки: індивідуальний, домогосподарств, громади, національний та глобальний.

Незважаючи на значну кількість досліджень, динамічні зміни у глобальному економіко політичному середовищі викликають необхідність подальшого перманентного вивчення чинників та факторів, які впливають на продовольчу безпеку.

Метою статті – є визначення рівнів продовольчої безпеки (індивідуального, домогосподарств, громади, національного та глобального) та визначення факторів, що впливають на продовольчу безпеку на кожному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження: В умовах глобалізації продовольчу безпеку аналізують на декількох рівнях: індивідуальному, домогосподарств, громад, національному та глобальному. Що пов'язано з необхідністю кращого розуміння факторів, що впливають на рівні продовольчої безпеки, що виникають у суспільстві. Кожен рівень має свої унікальні характеристики та проблеми, які потребують відповідних стратегій та рішень. Аналіз результатів економічних досліджень останніх років [2, 3, 6, 15, 19, 23, 28] дозволяє виділити дві головні причини виокремлення різних рівнів продовольчої безпеки:

По-перше, різні фактори впливу. На кожен рівень продовольчої безпеки впливають різні фактори. Наприклад, на індивідуальну продовольчу безпеку може впливати особисте здоров'я і потреби в харчуванні, тоді як на національну продовольчу безпеку може

впливати сільськогосподарська і торговельна політика. Поділ продовольчої безпеки на різні рівні, дозволяє краще зрозуміти і врахувати ці різноманітні фактори впливу;

По-друге, необхідність здійснення різноманітних цільових заходів. Поділ продовольчої безпеки на різні рівні дозволяє здійснювати більш цілеспрямовані заходи. Наприклад, заходи на національному рівні можуть бути спрямовані на допомозі домогосподарствам, субсидіювання, поліпшення якості цільових продуктів для формування повноцінної продовольчої корзини.

Продовольча безпека на індивідуальному рівні означає стан, за якого людина в будь-який час має фізичний та економічний доступ до достатньої кількості безпечної та поживної їжі для задоволення своїх дієтичних потреб та харчових вподобань, необхідних для активного та здорового життя [5].

Згідно з роботами Hilal Elver [6], індивідуальний рівень охоплює право кожної людини мати фізичний та економічний доступ до достатньої кількості безпечної та поживної їжі для задоволення своїх дієтичних потреб та вподобань для активного та здорового життя [6]. Barry M. Popkin [7] у своїх дослідженнях визначає продовольчу безпеку на індивідуальному рівні як стан, за якого люди мають постійний доступ до повноцінного та різноманітного харчування, що відповідає їхнім потребам у поживних речовинах для оптимального здоров'я та добробуту. Для оцінки продовольчої безпеки автор досліджує доступ до продовольства, різноманітність раціону харчування та результати харчування окремих осіб і груп населення [7]. Робота Sharon Friel [8], присвячена продовольчій безпеці на індивідуальному рівні, акцентує увагу на соціальних детермінантах доступу до продовольства, включаючи дохід, освіту, зайнятість та мережі соціальної підтримки. Дослідник визначає продовольчу безпеку, як здатність людей мати доступ до достатньої кількості безпечної та культурно прийнятної їжі, яка відповідає їхнім харчовим потребам та уподобанням, і бути в змозі дозволити собі її придбати [8]. Anna Lartey [9] визначає продовольчу безпеку на індивідуальному рівні в контексті ширших продовольчих систем і політик. Науковець підкреслює важливість структурних втручань для подолання нерівності у доступі до продовольства та його

наявності, а також сприяння сталому виробництву та споживанню продовольства для забезпечення продовольчої безпеки для окремих осіб та громад [9].

Таким чином, на продовольчу безпеку на індивідуальному рівні впливають такі фактори:

1. фізичний доступ до їжі: це базовий аспект продовольчої безпеки, який відображається у праві кожної людини на безпечну та поживну їжу, а також можливості мати достатню кількість їжі для задоволення своїх дієтичних потреб та уподобань;

2. різноманітність раціону харчування: це означає, що люди мають можливість отримувати різноманітну їжу, яка відповідає їхнім потребам у поживних речовинах для забезпечення оптимального здоров'я та добробуту;

3. соціальні та економічні детермінанти доступу до продовольства: цей фактор вказує на важливість соціальних та економічних факторів, таких як дохід, освіта, зайнятість та мережі соціальної підтримки, у забезпеченні доступу до безпечної та культурно прийнятної їжі. Ці фактори можуть впливати на можливість людей придбати необхідні продукти харчування;

4. широкий контекст продовольчих систем і політик: підкреслюється важливість структурних втручань для подолання нерівності у доступі до продовольства та його наявності. Це також включає сприяння сталому виробництву та споживанню їжі для забезпечення продовольчої безпеки для окремих осіб та громад.

Ці фактори підкреслюють багатогранну природу продовольчої безпеки на індивідуальному рівні, наголошуючи на важливості вирішення питань не лише безпосереднього доступу до продовольства, а також врахування соціальних, економічних та екологічних факторів, які впливають на здатність людини отримувати доступ до поживних продуктів харчування та споживати їх.

Продовольча безпека на рівні домогосподарств охоплює кілька важливих вимірів, які визначають, чи має домогосподарство надійний доступ до достатньої кількості безпечної та поживної їжі. Найбільш часто використовуваними індикаторами на рівні домогосподарств є індикатор калорійності, бал споживання продуктів харчування (Food

Consumption Score (FCS)) [10] та бал різноманітності раціону домогосподарств (Household Dietary Diversity Score (HDDS)) [11]. Також використовувалися засновані на досвіді індикатори продовольчої безпеки домогосподарств - Шкала доступу до продовольчої безпеки домогосподарств (Household Food Insecurity Access Scale (HFIAS)) [12] та Індекс обстеження продовольчої безпеки домогосподарств (Household Food Security Survey Measure (HFSSM)) [13].

Продовольча безпека на рівні домогосподарств означає здатність усіх членів домогосподарства мати доступ до достатньої кількості безпечної та поживної їжі, щоб задовольнити свої дієтичні потреби та вести здоровий і активний спосіб життя. Також вчені надають більш розширене твердження даного поняття, як Joanna Russell, Anne Lechner, Quentin Hanich, Aurélie Delisle, Brooke Campbell and Karen Charlton [15] визначають що продовольча безпека визначається як фізична, соціальна та економічна здатність отримати доступ до достатньої, безпечної та поживної їжі. Чотири стовпи продовольчої безпеки, притаманні цьому: наявність продуктів харчування; доступ до достатньої кількості продуктів харчування; використання продуктів харчування; стабільність продовольчої бази. Кожен з цих стовпів має детермінанти, які охоплюють національну продовольчу економіку на рівні домогосподарств. О. Згурська, А. Ташенко, О. Дима, С. Кубів, Є. Баженов, Ю. Сафонов [16] у своїх дослідженнях визначають, що стратегії продовольчої безпеки домогосподарств повинні включати короткострокову та довгострокову політику, яка знижує продовольчу інфляцію та приносить користь як секторам попиту, так і пропозиції. Узагальнення досліджень продовольчої безпеки свідчить про різноманітні фактори, які можуть впливати на стан продовольчої безпеки. Найефективнішими країнами з точки зору продовольчої безпеки є країни з високим рівнем досліджень і розробок [16]. Згідно твердження Р. П. Мудрак [17] продовольча безпека домогосподарства, детермінується моделлю споживчої поведінки. Поведінка споживача – це дії індивіда щодо купівлі й використання товару чи послуги, зумовлені раціональними та емоційними мотивами і сформовані відповідним соціальним середовищем, у якому перебуває

індивід-споживач. Тож поведінка споживача постає як концентрація складних економічних, соціальних та психологічних дій [17].

Таким чином, на продовольчу безпеку на рівні домогосподарств впливають такі фактори:

1. доступ до достатнього харчування: члени домогосподарства повинні мати надійний доступ до достатньої кількості їжі для задоволення своїх потреб у харчуванні. Це передбачає наявність достатнього доходу або ресурсів для придбання продуктів харчування, а також доступ до ринків, магазинів або програм розподілу продовольства;

2. стабільність: продовольча безпека домогосподарств передбачає постійний доступ до продовольства протягом тривалого часу. Вона передбачає захист від коливань доходу, цін на продукти харчування або зовнішніх факторів, таких як стихійні лиха чи конфлікти, які можуть порушити доступ до продовольства;

3. економічна доступність: продовольство має бути доступним для всіх членів домогосподарства. Це вимагає достатнього доходу або доступу до систем соціального захисту, таких як програми продовольчої допомоги, субсидії або грошові перекази, щоб витрати на харчування не перевищували фінансових ресурсів домогосподарства;

4. достатність харчування: продовольча безпека домогосподарства означає наявність доступу до різноманітного асортименту поживних продуктів, які відповідають дієтичним потребам усіх членів домогосподарства, включаючи дітей, вагітних жінок, людей похилого віку та осіб з особливими захворюваннями;

5. використання: члени домогосподарства повинні володіти знаннями, навичками та ресурсами для ефективного використання продуктів харчування з метою сприяння оптимальному харчуванню та здоров'ю. Це включає знання про належне зберігання продуктів харчування, підготовку, технології приготування їжі та гігієнічні практики для запобігання хворобам харчового походження;

6. культурна прийнятність: продовольча безпека також враховує культурні вподобання та харчові звички в домогосподарстві. Доступ до продовольства повинен поважати і враховувати культурні, релігійні та особисті

харчові вподобання, щоб усі члени домогосподарства могли споживати продукти, які відповідають їхньому культурному походженню та переконанням;

7. стійкість: продовольчо безпечне домогосподарство - це домогосподарство, яке може протистояти потрясінням і стресам без шкоди для свого статусу продовольчої безпеки. Підвищення стійкості може передбачати диверсифікацію джерел доходу, інвестування у виробничі активи, впровадження стратегій управління ризиками та доступ до мереж соціальної підтримки.

Таким чином з даних факторів можна зробити висновок, що продовольча безпека домогосподарства - це комплексне поняття, яке охоплює різноманітні аспекти, від доступу до достатнього харчування до стійкості до зовнішніх стресорів. Узгоджене вирішення цих факторів є важливим для забезпечення оптимального рівня життя всіх членів домогосподарства. Гарантування продовольчої безпеки вимагає не лише наявності продуктів харчування, а й їхньої якості, доступності, культурного та гендерного врахування, а також здатності сімей забезпечувати свої потреби в умовах економічних та соціальних змін. Тільки враховуючи всі ці фактори, можна забезпечити стабільну та стійку продовольчу безпеку на рівні домогосподарства.

Продовольча безпека на рівні громади - це концепція, яка відображає нові ідеї про центральне місце продовольства в громадах. В цьому випадку продовольча безпека означає міру доступу до продовольства та його наявності на рівні громади, а в інших випадках - мету або рамки для місцевих продовольчих систем. Також ґрунтується на більш поширеній концепції продовольчої безпеки, яка стосується доступу до продовольства та його наявності на рівні окремих осіб або домогосподарств [18].

Hamm, M. W., Bellows, A. C. [19]. визначають продовольчу безпеку громади, як ситуацію, за якої всі мешканці громади отримують безпечне, культурно прийнятне, повноцінне харчування через стійку продовольчу систему, яка максимізує самодостатність громади і соціальну справедливість [19]. Winne M. [20] дає визначення продовольчої безпеки громади, як продовженням

концепції продовольчої безпеки коли всі люди в громаді, всі люди в громаді, які мають постійний доступ до культурно прийнятної, повноцінної їжі з місцевих джерел, що не є критичними в екстрених ситуаціях [20]. Christina Peterson, Ruben Ortiz, Louis Rocconi [21] дають твердження, що продовольча безпека громади пов'язана з наявністю, стабільністю та доступом до їжі на рівні громади, а також з тим, як ці проблеми пов'язані з системою виробництва їжі громади [21].

Таким чином, на продовольчу безпеку на рівні громади впливають такі фактори:

1. доступ до продовольства: забезпечення, щоб усі мешканці громади мали постійний доступ до безпечної та культурно прийнятної їжі. Це включає можливість придбати або отримати їжу, яка відповідає культурним та дієтичним потребам людей;

2. наявність продовольства: гарантія, що в громаді завжди є достатня кількість їжі для задоволення потреб усіх мешканців. Це означає підтримання стабільних поставок продовольства, щоб уникнути дефіциту, особливо в критичних ситуаціях;

3. якість продовольства: забезпечення, щоб їжа була повноцінною та поживною, тобто відповідала вимогам здорового харчування. Важливо, щоб продовольство було безпечним для споживання, без шкідливих речовин або забруднень;

4. стійкість продовольчої системи: розвиток стійких продовольчих систем, які сприяють самодостатності громади. Це включає підтримку місцевих виробників, зменшення залежності від зовнішніх постачальників та мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище;

5. соціальна справедливість: забезпечення справедливого розподілу продовольства серед усіх членів громади, незалежно від їхнього соціально-економічного статусу. Це означає боротьбу з нерівністю в доступі до їжі та підтримку вразливих груп населення;

6. виробництво їжі: важливість локального виробництва їжі, яке сприяє економічному розвитку громади та зменшує викиди вуглекислого газу, пов'язані з транспортуванням їжі на великі відстані;

7. резерви для екстрених ситуацій: наявність системи резервів продовольства, яка може бути використана в екстрених

ситуаціях для забезпечення потреб громади. Це включає планування на випадок стихійних лих або інших надзвичайних подій.

Забезпечення продовольчої безпеки на рівні громад вимагає цілісного та багато секторального підходу, який передбачає залучення різних зацікавлених сторін, включаючи державні установи, організації громадянського суспільства, суб'єктів приватного сектору, науковців та самих членів громад. Спільно працюючи над усуненням основних чинників продовольчої незахищеності та зміцнення місцевих продовольчих систем, громади можуть підвищити стійкість і сприяти рівному доступу до поживних продуктів харчування для всіх мешканців.

Продовольча безпека на національному рівні є критично важливим аспектом загального добробуту країни і визначається, коли всі люди в будь-який час мають фізичний та економічний доступ до достатньої кількості безпечної та поживної їжі, яка відповідає їхнім дієтичним потребам та харчовим уподобанням для активного і здорового життя [22].

За визначенням Суперсон В.І. [23], національна продовольча безпека концептуально розглядається, як стійкість функціонування агропродовольчої системи, яка складається з підсистем: забезпечення, функціональної, цільової, контролюючої і регулюючої. Оцінка стану продовольчої безпеки дає можливість оперативно реагувати на розвиток кожної з підсистем продовольчої системи, а саме: виробництво продовольства, формування і розподіл продовольчих ресурсів, споживання продовольства з точки зору самозабезпечення, незалежності, доступності, збалансованості та якості харчування населення держави [23]. С. І. Мельник, М. Д. Курляк [24] розглядають національну продовольчу безпеку, як один із важливих аспектів економічної політики, спрямованої на забезпечення стабільного виробництва основних продуктів харчування, доступності їх отримання та використання населенням відповідно до фізіологічних норм споживання завдяки власному виробництву та надходженням від імпорту. Значення продуктів харчування, що належать до найцінніших ресурсів нації, без яких її існування неможливе, і визначає центральне місце продовольчої безпеки в системі національної безпеки [24]. Б. І.

Ковалюк [25] визначає національну продовольчу безпеку, що відображає стан економіки, розвитку сільського господарства та продовольчого ринку країни. Вона включає в себе забезпечення фізичної доступності продуктів для всіх громадян, економічної можливості їх придбання незалежно від соціального статусу, прийнятності харчових продуктів для конкретного культурного середовища, споживання продуктів високої якості в необхідній кількості та збалансованості, відповідності смаковим уподобанням, а також якості та структури продовольства відповідно до дієтичних вимог [25].

Таким чином, на продовольчу безпеку на національному рівні впливають такі фактори:

1. стійкість агропродовольчої системи: підтримка стабільного функціонування агропродовольчої системи, яка складається з різних підсистем: забезпечення, функціональної, цільової, контролюючої і регулюючої. Це забезпечує ефективне управління всіма етапами продовольчого ланцюга від виробництва до споживання;

2. виробництво продовольства: забезпечення стабільного виробництва основних продуктів харчування на національному рівні. Це включає підтримку сільського господарства, інновації в агротехнологіях та підвищення продуктивності;

3. формування і розподіл продовольчих ресурсів: ефективна система формування та розподілу продовольчих ресурсів, яка гарантує, що їжа доходить до всіх регіонів країни. Це включає логістику, зберігання та управління запасами продовольства;

4. самозабезпечення та незалежність: зменшення залежності від імпорту продовольства шляхом підвищення самозабезпечення через розвиток власного виробництва. Це важливо для зниження ризиків, пов'язаних з міжнародними ринками та політичною нестабільністю;

5. доступність продовольства: гарантія фізичної та економічної доступності продовольства для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу. Це включає доступні ціни на продукти харчування та державні програми підтримки малозабезпечених верств населення;

6. збалансованість та якість харчування: забезпечення споживання високоякісних продуктів харчування в достатній кількості, які відповідають дієтичним вимогам та культурним особливостям населення. Це включає контроль за якістю продуктів, безпекою харчування та відповідність фізіологічним нормам споживання;

7. економічна політика: інтеграція продовольчої безпеки в економічну політику держави для забезпечення стабільного розвитку сільського господарства та продовольчого ринку. Це включає державні інвестиції, субсидії для фермерів та підтримку аграрного сектора;

8. контроль та регулювання: система контролю та регулювання продовольчого ринку для забезпечення стандартів якості, безпеки харчових продуктів та стабільності цін. Це включає моніторинг ринкової ситуації та впровадження регуляторних заходів у випадку необхідності.

Вирішуючи ці ключові фактори продовольчої безпеки на національному рівні за допомогою скоординованої політики, інвестицій та партнерства, уряди можуть посилити свою здатність забезпечити доступ усіх громадян до достатньої кількості поживних продуктів харчування, що сприятиме покращенню здоров'я, добробуту та економічному розвитку.

Продовольча безпека на глобальному рівні - це колективна здатність міжнародної спільноти забезпечити всім людям у світі доступ до достатньої кількості безпечної та поживної їжі для задоволення їхніх харчових потреб і ведення здорового способу життя. У звіті від Світового Банку (World Bank Group) міститься глобальна оцінка продовольчої безпеки "Стан продовольчої безпеки та харчування у світі у 2022 році" [26] містить глобальну оцінку продовольчої безпеки та харчування на період до 2021 року. Оцінка виявила серйозні невдачі: зростає кількість людей, які стикаються з голодом та відсутністю продовольчої безпеки, оскільки безпрецедентна криза поглибила нерівність, яка вже гальмувала прогрес до пандемії. Попри сподівання на те, що світ швидше вийде з кризи і продовольча безпека почне відновлюватися у 2021 році, пандемія втримала свої позиції і навіть посилила їх у деяких частинах світу.

Відновлення зростання внутрішнього валового продукту (ВВП), яке спостерігалось в більшості країн у 2021 році, не призвело до покращення продовольчої безпеки в тому ж році [26]. Глобальний альянс з продовольчої безпеки (Global Alliance for Food Security (GAFS)) [27], пропонує останні глобальні та національні дані про гостроту продовольчої кризи, фінансування глобальної продовольчої безпеки та інноваційні дослідження, спрямовані на посилення реагування на кризу та підвищення стійкості до неї. Інформаційна панель надає своєчасну, якісну інформацію, що допомагає покращити координацію політичного та фінансового реагування на кризу [27].

Також на ряду з світовими організаціями займаються вивченням глобального рівня продовольчої безпеки ряд науковців, які дають свої критерії та визначення поняття продовольчої безпеки. Д. Насирходжаєва, О. Яценко, С. Топілдєв, І. Бібла [28] визначають, що продовольча безпека це один із головних складників будь-якої держави, які визначають якість життя її громадян. При цьому досягнути гідного рівня якості життя всіх категорій населення можна лише за умов наявності повноцінної фізичної та економічної доступності продуктів харчування стандартизованої якості, що відповідає санітарно-гігієнічним нормам і не шкодить довкіллю. Продовольчу безпеку слід розуміти, як можливість держави через адміністративний апарат управління гарантувати забезпеченість (фізичну та економічну) членів суспільства продуктами харчування (включаючи питну воду) у кількості та якості, що відповідають стандартам, встановленим системою охорони здоров'я або перевищують їх із одночасним дотриманням раціонального використання продовольства, оптимізації системи його дистрибуції, переробки залишків та сталого природокористування, незалежно від соціально-економічної, політичної, екологічної або епідеміологічної ситуацій [28]. В. М. Онегіна та В. В. Антощенкова [29] визначають, що на глобальному рівні продовольча безпека вимагає не лише збільшення обсягів виробництва харчових продуктів, але й розвитку здорових, поживних та екологічно безпечних методів їх виробництва. Це відображає потребу у впровадженні

інноваційних підходів, спрямованих на покращення продовольчої безпеки у всьому світі. Також одним із головних викликів для сучасного сільського господарства є кліматичні зміни і загроза військових конфліктів. Кліматичні зміни можуть бути пом'якшені за допомогою сучасних технологій, що забезпечують стабільний врожай навіть у складних кліматичних умовах та закликають до мінімізації наслідків глобальної продовольчої кризи шляхом підтримки [29].

Таким чином, на продовольчу безпеку на глобальному рівні впливають такі фактори:

1. глобальне виробництво продовольства: забезпечення глобальної продовольчої безпеки вимагає достатнього виробництва продовольства для задоволення потреб зростаючого населення. Це передбачає просування сталих сільськогосподарських практик, підвищення продуктивності та зменшення втрат і відходів продовольства по всьому ланцюгу постачання;

2. торгівля та доступ до ринків: міжнародна торгівля відіграє вирішальну роль у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки, сприяючи переміщенню продовольства з регіонів з надлишком до регіонів з дефіцитом. Торговельна політика повинна сприяти справедливій і прозорій торгівлі, забезпечуючи доступ усіх країн до доступних і різноманітних джерел продовольства;

3. продовольча та гуманітарна допомога: програми продовольчої допомоги та гуманітарна допомога мають важливе значення для вирішення гострих проблем продовольчої безпеки та голоду в регіонах, що постраждали від кризи. Міжнародні організації, уряди та неурядові організації (НУО) надають надзвичайну продовольчу допомогу, підтримку в харчуванні та засоби до існування вразливим верствам населення під час конфліктів, стихійних лих та інших надзвичайних ситуацій;

4. харчування та здоров'я: глобальні зусилля у сфері продовольчої безпеки мають бути спрямовані на покращення результатів харчування та боротьбу з недоїданням у всіх його формах, включаючи недоїдання, дефіцит мікроелементів, надмірну вагу та ожиріння. Це вимагає інвестицій в освіту з питань харчування, охорону здоров'я та програми соціального захисту, щоб забезпечити

всім людям доступ до поживних продуктів харчування та необхідних медичних послуг;

5. зміна клімату та екологічна стійкість: зміна клімату створює значні виклики глобальній продовольчій безпеці, впливаючи на продуктивність сільського господарства, доступність води та системи виробництва продуктів харчування у всьому світі. Вирішення проблеми зміни клімату та сприяння екологічній сталості мають вирішальне значення для підвищення стійкості продовольчих систем та пом'якшення впливу кліматичних катастроф на продовольчу безпеку;

6. розвиток сільських територій та малі фермери: підтримка розвитку сільських територій та розширення прав і можливостей дрібних фермерів є ключовими стратегіями сприяння глобальній продовольчій безпеці та зменшенню бідності. Інвестиції в сільськогосподарську інфраструктуру, доступ до ресурсів і кредитів, ринкові зв'язки та передача технологій можуть підвищити продуктивність і стійкість дрібного сільського господарства, що має важливе значення для продовольчої безпеки в багатьох країнах, що розвиваються;

8. дослідження та інновації: інвестиції в сільськогосподарські дослідження та інновації мають вирішальне значення для збільшення виробництва продовольства, підвищення стійкості та адаптації до мінливих кліматичних умов. Дослідницькі ініціативи, спрямовані на розробку посухостійких культур, вдосконалення сільськогосподарських практик та покращення технологій переробки і зберігання продуктів харчування, можуть сприяти забезпеченню довгострокової глобальної продовольчої безпеки;

9. управління та міжнародна співпраця: ефективне управління та міжнародне співробітництво мають важливе значення для вирішення глобальних проблем продовольчої безпеки. Багатосторонні організації, такі як ФАО, Всесвітня продовольча програма (ВПП) та Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), відіграють центральну роль у координації глобальних зусиль, визначенні політичного порядку денного та мобілізації ресурсів для досягнення продовольчої безпеки для всіх.

Вирішуючи ці ключові фактори продовольчої безпеки на глобальному рівні

шляхом скоординованих дій, співпраці та інвестицій, міжнародне співтовариство може сприяти досягненню цілей сталого розвитку (Нульовий голод) і забезпеченню доступу всіх людей до поживних і доступних продуктів харчування, незалежно від їхнього місця проживання або соціально-економічного статусу.

Висновки. Виокремлення в межах теорії продовольчої безпеки рівнів (індивідуального, домогосподарств, громади, національного та глобального) здійснюється на підставі визначення доступності, якості та безпекою харчових продуктів.

Встановлено головні фактори, які впливають на продовольчу безпеку на кожному рівні. На індивідуальному рівні: фізичний доступ до їжі, різноманітність раціону харчування, соціальні та економічні детермінанти доступу до продовольства, широкий контекст продовольчих систем і політик; на рівні домогосподарств: доступ до достатнього харчування, стабільність, економічна доступність, достатність харчування, використання, культурна прийнятність, стійкість; на рівні громади: доступ до продовольства, наявність продовольства, якість продовольства, стійкість продовольчої системи, соціальна

справедливість, виробництво їжі, резерви для екстрених ситуацій; на національному рівні: стійкість агропродовольчої системи, виробництво продовольства, формування і розподіл продовольчих ресурсів, самозабезпечення та незалежність, доступність продовольства, збалансованість та якість харчування, економічна політика, контроль та регулювання; на глобальному рівні: глобальне виробництво продовольства, торгівля та доступ до ринків, продовольча та гуманітарна допомога, харчування та здоров'я, зміна клімату та екологічна стійкість, розвиток сільських територій та малі фермери, дослідження та інновації, управління та міжнародна співпраця.

Покращення стану продовольчої безпеки вимагає узгоджених зусиль на всіх рівнях. Глобальні ініціативи повинні підтримуватися національними політиками, які враховують місцеві особливості та потреби. Важливо також забезпечити підтримку індивідуального рівня через підвищення доходів, освіти та доступу до соціальних послуг. Комплексний підхід, який поєднує ці заходи, може значно покращити стан продовольчої безпеки та забезпечити здорове майбутнє для всіх людей.

Список літератури

1. FAO, IFAD, UNICEF, WFP, WHO. The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. Urbanization, agrifood systems transformation and healthy diets across the rural–urban continuum. Rome: FAO, 2023. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/8b27c570-2f8b-4350-8d5a-8e82432e6db7/content>.
2. Hamm M., Bellows A. Community food security and nutrition educators. *Journal of Nutrition Education and Behaviour*. № 35(1). С. 37–43. 2003. URL: [https://doi.org/10.1016/S1499-4046\(06\)60325-4](https://doi.org/10.1016/S1499-4046(06)60325-4)
3. Суперсон В.І. Продовольча безпека в умовах реформування аграрного сектора України. *Аграрна наука і освіта*. № 12(3). С. 105–111. 2002.
4. FAO, IFAD, UNICEF, WFP, WHO. The State of Food Security and Nutrition in the World 2022. Urbanization, agrifood systems transformation and healthy diets across the rural–urban continuum. Rome: FAO, 2022. URL: <https://openknowledge.fao.org/items/c0239a36-7f34-4170-87f7-2fcc179ef064>.
5. FAO. New approaches to the measurement of food security. AFCAS. №23. 2013. URL: https://www.fao.org/fileadmin/templates/ess/documents/afcas23/Presentations/AFCAS_9d_New_approaches_to_the_measurement_of_food_security.pdf.
6. Elver H. Human Rights Based Approach to Sustainable Agricultural Policies and Food Security. *International yearbook of soil law and policy*. 2018. С. 347 – 372..
7. Reardon T., Tschirley D., Saweda L., Liverpool-Tasie O., Awokuse T., Fanzo J., Minten B., Vos R., Dolislagier M., Sauer C., Dhar R., Vargas C., Lartey A., Raza A., M. Popkin B. The processed food revolution in African food systems and the double burden of

malnutrition. *Global food security*. 2021. URL: <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2020.100466> (дата звернення: 9.04.2024).

8. Friel S., Ford L. Systems, food security and human health. *Food security*. №7. С. 437–451. 2015. URL: <https://doi.org/10.1007/s12571-015-0433-1> (дата звернення: 14.04.2024).

9. Branca A., Lartey A., Oenema S., Aguayo V., A Stordalen G., Richardson R., Arvelo M., Afshin A. Transforming the food system to fight non-communicable diseases. *THE BMJ*. 2019. URL: <http://dx.doi.org/10.1136/bmj.l296> (дата звернення: 14.04.2024).

10. Food Consumption Score. URL: <https://resources.vam.wfp.org/data-analysis/quantitative/food-security/food-consumption-score> (дата звернення: 9.04.2024).

11. Household Dietary Diversity Score (HDDS). URL: <https://resources.vam.wfp.org/data-analysis/quantitative/food-security/household-dietary-diversity-score-hdds> (дата звернення: 14.04.2024).

12. Household Food Insecurity Access Scale (HFIAS) for Measurement of Food Access: Indicator Guide. URL: <https://www.fan-project.org/monitoring-and-evaluation/household-food-insecurity-access-scale-hfias> (дата звернення: 28.04.2024).

13. The Household Food Security Survey Module (HFSSM). URL: <https://www.canada.ca/en/health-canada/services/food-nutrition/food-nutrition-surveillance/health-nutrition-surveys/canadian-community-health-survey-cchs/household-food-insecurity-canada-overview/household-food-security-survey-module-hfssm-health-nutrition-surveys-health-canada.html> (дата звернення: 28.04.2024).

14. United Kingdom Food Security Report 2021: Theme 4: Food Security at Household Level. URL: <https://www.gov.uk/government/statistics/united-kingdom-food-security-report-2021/united-kingdom-food-security-report-2021-theme-4-food-security-at-household-level> (дата звернення: 28.04.2024).

15. Russell J., Lechner A., Hanich Q., Delisle A., Campbell B., Charlton K. Assessing food security using household consumption expenditure surveys (HCES): a scoping literature review. *Cambridge university press*. 2018. URL: <https://doi.org/10.1017/S136898001800068X> (дата звернення: 28.04.2024).

16. Згурська О., Ташенко А., Дима О., Кубів С., Баженков Є., Сафонов Є. Забезпечення продовольчої безпеки на рівні домогосподарств: соціально-економічна діагностика. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. № 49. 2023.

17. Мудрак Р. Поведінка споживача як чинник продовольчої безпеки домогосподарства. *Економіка та управління національним господарством*. № 3-4(1). 2014.

18. Community food security. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Community_food_security

19. Hamm M., Bellows A. Community food security and nutrition educators. *Journal of nutrition education and behaviour*. № 35(1). С. 37–43. 2003.

URL: [https://doi.org/10.1016/S1499-4046\(06\)60325-4](https://doi.org/10.1016/S1499-4046(06)60325-4) (дата звернення: 11.05.2024).

20. Winne M., Joseph H., Fisher A. Community Food Security: A Guide to Concept. *Community food security coalition*. Design, and Implementation. Venice, California. 1998.

21. Peterson C., Ortiz R., Rocconi L. Community Food Security: The Multi-Level Association Between Social Capital, Economic Capital, and Diet Quality. *International journal of community well-being*. №5. 2022. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s42413-022-00170-w> (дата звернення: 11.05.2024).

22. The Global Food and Nutrition Security Dashboard. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/food-security/brief/the-global-food-and-nutrition-security-dashboard> (дата звернення: 11.05.2024).

23. Суперсон В. Продовольча безпека в умовах реформування аграрного сектора України. *Аграрна наука і освіта*. № 1 (2). С. 105—111. 2002.

24. Мельник С., Курляк М. Дослідження категорії «національна продовольча безпека», *Науковий вісник*. № 1. 2015

25. Ковалюк Б. Визначення основних параметрів продовольчої безпеки країни. *Ефективна економіка*. № 12. 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3665> (дата звернення: 11.05.2024).

26. Food Security Update | World Bank Response to Rising Food Insecurity. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-update> (дата звернення: 9.04.2024).

27. The Global Food and Nutrition Security Dashboard. URL: <https://worldbank.org/en/topic/food-security/brief/the-global-food-and-nutrition-security-dashboard> (дата звернення: 11.05.2024).

28. Насирходжаєва Д., Яценко О., Топілдєв С., Бібла І. Глобальна продовольча

безпека: стан, проблеми та напрями забезпечення. *Міжнародна економічна політика*. № 2 (37). 2022.

29. Онегіна М., Антощенко В. Основи глобальної продовольчої безпеки. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. № 1(103). 2022.

References

1. FAO, IFAD, UNICEF, WFP, WHO. (2023). The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. Urbanisation, agrifood systems transformation and healthy diets across the rural-urban continuum. Rome, FAO. Available at: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/8b27c570-2f8b-4350-8d5a-8e82432e6db7/content> (Accessed 9 April 2024).

2. Hamm, M., Bellows, A. Community food security and nutrition educators. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 2003, no. 35(1), pp. 37-43. Available at: [https://doi.org/10.1016/S1499-4046\(06\)60325-4](https://doi.org/10.1016/S1499-4046(06)60325-4) (Accessed 9 April 2024).

3. Superson, V.I. (2002). *Prodovolcha bezpeka v umovakh reformuvannya ahrarnoho sektora Ukrayiny* [Food security in the context of reforming the agricultural sector of Ukraine]. *Ahrarna nauka i osvita agrarian* [Science and education], no. 12(3), pp. 105 -111.

4. FAO, IFAD, UNICEF, WFP, WHO. (2022). The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. Urbanisation, agrifood systems transformation and healthy diets across the rural-urban continuum. Rome, FAO. Available at: <https://openknowledge.fao.org/items/c0239a36-7f34-4170-87f7-2fcc179ef064> . (Accessed 9 April 2024).

5. FAO. (2013). New approaches to the measurement of food security. AFCAS, no. 23. Available at: https://www.fao.org/fileadmin/templates/ess/documents/afcas23/Presentations/AFCAS_9d_New_approaches_to_the_measurement_of_food_security.pdf (Accessed 9 April 2024).

6. Elver, H. Human Rights Based Approach to Sustainable Agricultural Policies and Food Security. *International yearbook of soil law and policy*, 2018, pp. 347 - 372.

7. Reardon, T., Tschirley, D., Saweda, L., Liverpool-Tasie, O., Awokuse, T., Fanzo, J.,

Minten, B., Vos, R., Dolislager, M., Sauer, C., Dhar, R., Vargas, C., Lartey, A., Raza, A., M. Popkin, B. The processed food revolution in African food systems and the double burden of malnutrition. *Global food security*, 2021. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2020.100466> (Accessed 9 April 2024).

8. Friel, S., Ford, L. Systems, food security and human health. *Food security*, 2015, no. 7. pp. 437-451. Available at: <https://doi.org/10.1007/s12571-015-0433-1> (Accessed 14 April 2024).

9. Branca, A., Lartey, A., Oenema, S., Aguayo, V., A Stordalen, G., Richardson, R., Arvelo, M., Afshin, A. Transforming the food system to fight non-communicable diseases. *Transforming the food system to fight non-communicable diseases*. The BMJ, 2019. Available at: <http://dx.doi.org/10.1136/bmj.l296> (Accessed 14 April 2024).

10. Food Consumption Score. Available at: <https://resources.vam.wfp.org/data-analysis/quantitative/food-security/food-consumption-score> (Accessed 9 April 2024).

11. Household Dietary Diversity Score (HDDS). Available at: <https://resources.vam.wfp.org/data-analysis/quantitative/food-security/household-dietary-diversity-score-hdds> (Accessed 14 April 2024).

12. Household Food Insecurity Access Scale (HFIAS) for Measurement of Food Access: Indicator Guide. Available at: <https://www.fantaproject.org/monitoring-and-evaluation/household-food-insecurity-access-scale-hfias> (Accessed 28 April 2024).

13. The Household Food Security Survey Module (HFSSM). Available at: [44](https://www.canada.ca/en/health-canada/services/food-nutrition/food-nutrition-surveillance/health-nutrition-surveys/canadian-community-health-survey-cchs/household-food-insecurity-canada-overview/household-food-</p>
</div>
<div data-bbox=)

security-survey-module-hfssm-health-nutrition-surveys-health-canada.html (Accessed 28 April 2024).

14. United Kingdom Food Security Report 2021: Theme 4: Food Security at Household Level. Available at: <https://www.gov.uk/government/statistics/united-kingdom-food-security-report-2021/united-kingdom-food-security-report-2021-theme-4-food-security-at-household-level> (Accessed 28 April 2024).

15. Russell, J., Lechner, A., Hanich, Q., Delisle, A., Campbell, B., Charlton, K. (2018). Assessing food security using household consumption expenditure surveys (HCES): A scoping literature review. Cambridge university press, 2018. Available at: <https://doi.org/10.1017/S136898001800068X> (Accessed 28 April 2024).

16. Zgurska, O., Tashchenko, A., Dyma, O., Kubiv, S., Bazhenkov, E., Safonov, E. (2023). *Zabezpechennya prodovolchoyi bezpeky na rivni domohospodarstv: sotsialno-ekonomichna diagnostyka* [Ensuring food security at the household level: socio-economic diagnostics]. *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii i praktyky* [Financial and credit activity: problems of theory and practice], no. 49.

17. Mudrak, R. (2014). *Povedinka spozhyvacha yak chynnyk prodovolchoyi bezpeky domohospodarstva* [Consumer behavior as a factor of household food security]. *Ekonomika ta upravlinnya natsional'nykh hospodarstvom* [Economics and management of the national economy], no. 3-4(1).

18. Community food security. Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Community_food_security.

19. Hamm, M., Bellows, A. Community food security and nutrition educators. *Journal of nutrition education and behavior*, 2003, no. 35(1). pp. 37-43. Available at: [https://doi.org/10.1016/S1499-4046\(06\)60325-4](https://doi.org/10.1016/S1499-4046(06)60325-4) (Accessed 11 May 2024).

20. Winne, M., Joseph, H., Fisher, A. (1998). *Community Food Security: A Guide to Concept. Community food security coalition. Design and Implementation*. Venice, California.

21. Peterson, C., Ortiz, R., Rocconi, L. Community Food Security: The Multi-Level Association Between Social Capital, Economic Capital, and Diet Quality. *International journal of community well-being*, 2022, no. 5. Available

at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s42413-022-00170-w> (Accessed 11 May 2024).

22. The Global Food and Nutrition Security Dashboard. Available at: <https://www.worldbank.org/en/topic/food-security/brief/the-global-food-and-nutrition-security-dashboard> (Accessed 11 May 2024).

23. Superson, V. (2002). *Prodovolcha bezpeka v umovakh reformuvannya ahrarnoho sektora Ukrayiny* [Food security in the context of reforming the agricultural sector of Ukraine]. *Ahrarna nauka i osvita* [Agrarian science and education], no. 1 (2). pp. 105-111.

24. Melnyk, C., Kurlyak, M. (2015). *Doslidzhennya katehoriyi «natsional'na prodovolcha bezpeka»* [Research of the category "national food security"]. *Naukovyy visnyk* [Scientific bulletin], no. 1.

25. Kovalyuk, B. (2014). *Vyznachennya osnovnykh parametriv prodovolchoyi bezpeky krayiny* [Determination of the main parameters of food security of the country]. *Efektivna ekonomika* [Effective economy], no. 12. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3665> (Accessed 11 May 2024).

26. Food Security Update | World Bank Response to Rising Food Insecurity. Available at: <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-update> (Accessed 9 April 2024).

27. The Global Food and Nutrition Security Dashboard. Available at: <https://worldbank.org/en/topic/food-security/brief/the-global-food-and-nutrition-security-dashboard> (Accessed 11 May 2024).

28. Nasyrkhodzhaeva, D., Yatsenko, O., Topildiyev, S., Bibla, I. (2022). *Hlobalna prodovolcha bezpeka: stan, problemy ta napryamy zabezpechennya* [Global food security: status, problems and directions of ensuring]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka* [International economic policy], no. 2 (37).

29. Onehina, M., Antoshchenkova, V. (2022). *Osnovy hlobalnoyi prodovolchoyi bezpeky* [Fundamentals of global food security]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiya, teoriya i praktyka* [Spirituality of the individual: methodology, theory and practice], no. 1(103).

Objective. *The objective of the study is to determine the levels of food security (individual, household, community, national and global) and to identify the factors that affect food security at each level.*

Methods. *The study used general scientific methods and research techniques: theoretical generalization and comparison (to summarize the definitions of each level of food security), analysis and synthesis (to identify the characteristic factors of influence at each level of food security), deduction-induction (to substantiate each level of food security).*

Results. *It has been determined that the allocation of levels (individual, household, community, national and global) within the theory of food security is based on the definition of food availability, quality and safety.*

The main factors that affect food security at each level are identified. At the individual level: physical access to food, dietary diversity, social and economic determinants of food access, the broader context of food systems and policies; at the household level: access to adequate food, stability, affordability, nutritional adequacy, utilization, cultural acceptability, sustainability; at the community level: access to food, food availability, food quality, food system sustainability, social justice, food production, emergency reserves, and food security.

Improving food security requires concerted efforts at all levels. Global initiatives must be supported by national policies that take into account local circumstances and needs. It is also important to provide support at the individual level through increased income, education and access to social services. A comprehensive approach that combines these measures can significantly improve food security and ensure a healthy future for all people.

Key words: *food security, levels of food security, factors, FAO, agriculture, food, food products.*

Надійшла до редакції 29.03.2024